

В 91.75-3
Г 24
Я. ГАШЭК

№

ЦЬВЕРДАЯ

СКУРА

БДВ

891.75-3

Я. ГАШЭК

Г 24

ЦЬВЁРДАЯ СКУРА

АПАВЯДАНЬНІ ДЛЯ ДЗЯЦЕЙ
СЯРЭДНЯГА І СТАРЭЙШАГА
ЎЗРОСТУ

Пераклад з расійскае мовы

854

БЕЛАРУСКАЕ ДЗЯРЖАЎНАЕ ВЫДАВЕЦТВА
МЭНСК — 1931

№ 1048 Г.

Инв.
1954 г.

Заказ № 11. 3.000 экз. (1¹/₂ арк.) Галоўлітбел № 3657.

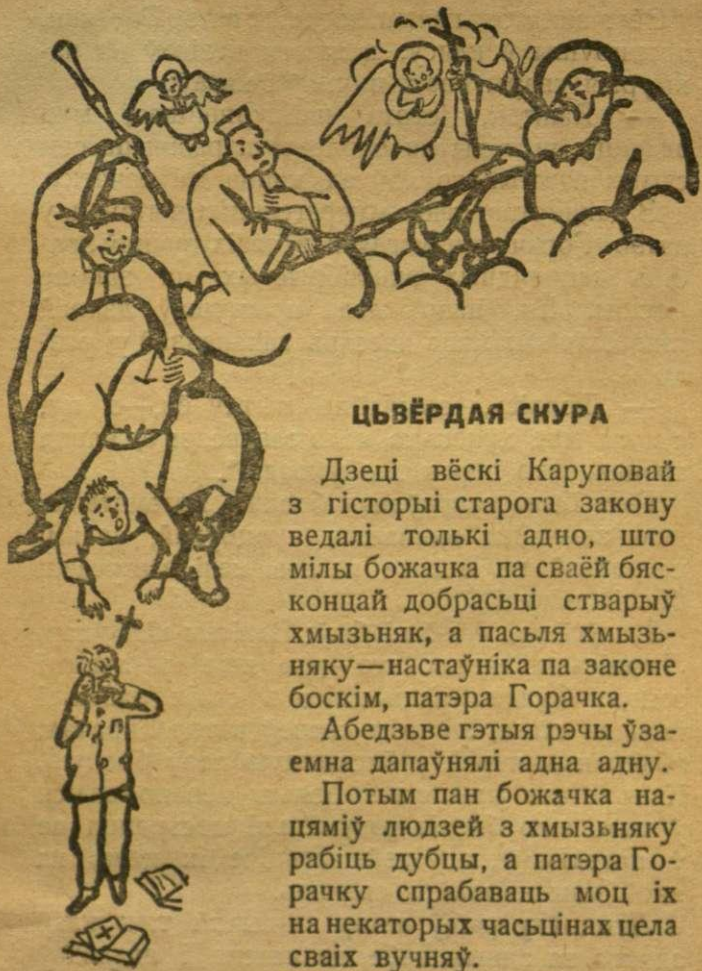
Друкарня імя Сталіна.

П Р А Д М О В А.

Яраслаў Гашэк—чэскі пісьменьнік-сатырык. Яго ведаюць у нас пераважна па яго гумарыстычным романе „Прыгоды адважнага салдата Швэйка“. Але, апрача гэтага роману, Гашэк напісаў сотні дробных апавяданняў. Буржуазны суд, буржуазную навуку, асновы капіталістычнае дзяржаўнасьці—шлюб, сям'ю, царкву і іншае да таго падобнае—кпліва апісваў ён у гэтых сваіх невялічкіх творах. Не прамінуў ён і такога важнага ў руках пануючае клясы сродку выхавання мас, як школа. Праўда, Гашэк не пролетарскі пісьменьнік і мы ня знойзем у яго такога твору, дзе-б ад пачатку і да канца была раскрытыкавана буржуазная школьная сыстэма. Але ў Гашэка ёсьць некаторыя апавяданьні (частку іх чытач знойдзе ў гэтай кніжцы), у якіх ён закранае некаторыя яе бакі.

Гэтыя апавяданьні Гашэка, напісаныя яшчэ да вайны, ня страцілі сваёй значнасьці і на сёнешні дзень для Заходняе Эўропы, наогул, Чэха-Славакіі, у прыватнасьці. Да гэтых

часоў у дзіцячым аддзеле газеты „Рудэ права“
(орган куністычнае партыі Чэха-Славакіі)
спатыкаюцца допісы дзіцячых корэспондэнтаў
са скаргамі на настаўнікаў, якія ўжываюць
біцьцё, не гаворачы ўжо аб перасьледваньнях
піонэраў. Што-ж датычыцца апошняга апавя-
даньня — „Каза і ўсемагутны бог“, дык яго
ўставілі сюды, як прыклад антырэлігійных
апавяданьняў Гашэка, у якіх ён выкрывае
фальшывасьць папоў.

ЦВЁРДАЯ СУРА

Дзеці вёскі Каруповай з гісторыі старога закону ведалі толькі адно, што мілы божачка па сваёй бясконцай добрасьці стварыў хмызьняк, а пасля хмызьняку—настаўніка па законе боскім, патэра Горачка.

Абедзьве гэтыя рэчы ўзаемна дапаўнялі адна адну.

Потым пан божачка нацяміў людзей з хмызьняку рабіць дубцы, а патэра Горачку спрабаваць моц іх на некаторых часьцінах цела сваіх вучняў.

Звычайна гэта пачыналася так: патэр Горачак, прышоўшы ў клясу, з жалем пазіраў на пахмурыя твары сваіх вучняў і казаў:

— Ванітэк, істота найдурнейшая, мне здаецца, што ты ня здолееш пералічыць сем самых важных грахоў ад канца да пачатку.

З дапамогаю такіх мудрагельных пытанняў патэр Горачак намагаўся з сваіх вучняў зрабіць сапраўдных эквілібрыстых па законе боскім. Ён, напрыклад, прымушаў дзяцей гаварыць напамяць дзесяць заповедзяў у раздроб.

— Людвісь,—звычайна пытаў ён,—а ну, скажы мне хуценька, якая заповедзь ад канца трэцяя, што перад „не ўкрадзі“.

Гэта была сапраўдная боская матэматыка, якая звычайна канчалася лупцоўкай, вельмі патрэбнай на погляд патэра, калі вывучаеш боскія навукі.

І заўсёды, хто-б ні быў: Ванітэк ці Бухар, Людвісь ці іншы хто—усе яны на лекцыі закону боскага падымаліся з сваіх лавак і ішлі да стала, за якім сядзеў патэр Горачак, абдураныя верай у бясконцую веру боскую. Каля стала яны яшчэ больш пераконваліся ў тым, што боскія разуменьні месьцяцца не ў катэхізьме, а ў тэй часьціне іх цела, на якой яны звычайна сядзяць.

Лупцоўку рабіў патэр зазвычай так: клаў аднаго за адным сабе на калена і адкладаў

дубцом, лагодна пры гэтым усьміхаючыся, і кажучы:

— Хвалеце бога за тое, што лупцюю вас я, а ня хто там іншы.

Аднойчы вучань Вепрык паведаміў усёй клясе, што ён чуў, нібы калі намазаць дубец часнаком, дык ён альбо вельмі хутка зломіцца, або, калі ім лупцаваць, дык ані трошачкі не баліць.

Ад гэтае навіны ўсіх вучняў агарнула палкая надзея, што ім удала як колечы сапхнуць з сябе пакуты. Шмат хто, як націраў дубец часнаком, сьлязьмі плакаў, але надзеі ўсё-ж ня спраўдзіліся.

Дубец не ламіўся і балела ад яго ані ня менш, як раней.

Пасьля чарговае лупцоўкі, патэр сказаў ім яшчэ спецыяльную казань, дзе давёў, што яны мерыліся зрабіць ашуканства, жадалі ашукаць самаго бога, але бога не ашукаеш, ён справядлівы і ўсіх карае па заслугах. Ён растлумачыў ім, якімі згубнымі могуць быць для іх вынікі гэтых ашуканстваў. Ён гатовы быў закладацца на райскае жыцьцё, што гэты часнок, якім нацерлі яго дубец, вучні ўкралі, а за крадзеж ён будзе лупцаваць іх асобна.

— Бяспрэчна, — сказаў ён, — што ўсе вы, апроч Венушака і Здэнэка (гэтых вучняў не лупцавалі, бо бацька Здэнэка быў багатым селянінам, членам школьнага савету, а Вену-

шак сынам кіраўніка панскага двара), скончыце сваё жыццё на шыбеніцы.

Так маркотна праходзілі дні і ня было ніякага ратунку ад лупцовак. Ужо так і здавалася, што карупаўскія школьнікі нічога не надумаюць, каб пазбавіцца ад лупцовак і што лупцоўкам канца-краю ня будзе. Аднак культуры Мельгуба нешта такое надумаў.

Ён сабраў каля копані ўсіх школьнікаў і расказаў ім пра сваю хатнюю практыку. Ён напхаў штонікі паперай і скінуў з паліцы гладыш з малаком. За разьбіты гладыш яго зараз-жа адлупцавалі дзягай, але балела ў два разы менш, як звычайна. Папера захоўвае ад болю. З гэтага дня ўсе сталі збіраць паперу. Містэрка, сын крамніка, зрабіўся дастаўніком гэтага выратавальнага сродку.

Але аднаго разу патэр прыкмеціў, што дзеці больш не баяцца яго лупцовак і зусім ня выкручваюцца, нібы на гарачай патэльні, як гэта было раней.

Ён доўга думаў аб прычынах такога зьявішча і пастанавіў, што іх скура стала да таго цьвёрдай, што для дасканалага вывучэння закону боскага трэба здабыць новы дубец, больш солідны і цяжкі, чымся той, што ў яго ёсьць. Пан-жа бог стварыў хмызьняк усякай велічыні і таўшчыні.

Ён паставіў вучняў у рад, збіраючыся адлупцаваць кожнага дзесятага, і сказаў ім,

што ён думаў наконт, іх зацьвярдзелай скуры.
— Вось табе, Містэрка, грошы,— сказаў ён,— ідзі да бацькі і папрасі яго выбраць мне дубец як найтаўсьцей.

Пры гэтым патэр заўважыў, як па тварах яго вучняў прабеглі сударгі і са здавальненнем пацёр сабе рукі. Бацька Містэркі сапраўды

выбраў такі зручны дубец, што калі прыпусьціць ім, дык ніякі пласт паперы ня здолее выратаваць ад болю. Такім чынам, само жыцьце паставіла на чаргу новую праблему: удасканаліць вынайдзены спосаб ратаваць сябе ад болю. Той-жа самы Мельгуба зрабіў новае вынаходзтва: прамакатка спрыяла паслабленьню болю.

На другі дзень пасья экзэкуцыі патэр уздыхаў:

— Божа моцны, якая-ж у іх цьвёрдая скура.—І зноў папрасіў Містэрку, каб ён купіў яшчэ больш таўсты дубец.

Містэрка прынёс самы таўсты дубец, больш падобны на ёмкі кій, чым на дубец. Таўсцейшых за гэты дубец у бацькавай краме ня было. Ад яго прамакатка трэскалася і рвалася.

— Цяпер нас нішто ня выратуе,—уздыхаў Мельгуба.

На другі дзень на лекцыі закону боскага вучні сумна пераглядаліся адзін з адным, бо ведалі, што змаганьне стала марным. У гэты дзень, як звычайна, перад патэрам пасталі пятнаццаць вучняў, сярод якіх быў і Вепрык. Пакуль справа дайшла да Вепрыка, патэр адлупцаваў адзінаццаць чалавек. Калі іх лупцавалі, яны галасілі на розныя лады і толькі адзін Вепрык усьміхаўся. Калі патэр перагнуў яго праз калена і тоўсты кій з размаху

гахнуў Вепрыка па задзе, разьлёгся гук, нібы хто разануў калом па мядніцы. Зьбянтэжаны патэр выпусьціў Вепрыка, што ўсьміхаўся, і закрычаў:

— Спусьці штонікі!

Вепрык пакінуў свае ўсьмешкі, спусьціў штонікі, вынуў з іх і падаў патэру мэталёвую дошчачку, якую ён учора сьцягнуў у касьцёле і на якой патэр з жахам прачытаў: „Ахвяруйце на аздобу дому боскага“.

БОСКАЯ ЛАСКА

Каму-колечы "той" нявыказна-прыгожы час, калі на палёх дасьнявае збожжа, каласы яго наліліся зернем і лагодна шапацяць, зьяўляецца часам няпрыемнага адчуваньня ў шлунках. Гэта ў гімназістых перад экзаменамі пачынае перабіраць жываты.

У сонечныя дні шмаг хто з гімназістых спацыруе па палёх з няпрыемнай думкай аб тым, што калі гэтыя каласы будуць у снапох, калі пад цапамі мала-тарні пачне асыпацца зер-

не, экзамены хоць і скончацца, але жахлівыя пасьведчаньні з невядомымі адзнакамі яшчэ будуць недзе ў дарозе.

Шасьціклясьнік Данэк у суботу пасья імшы спацыраваў па полі каля невялічкага ляску і глядзеў на нізкі куст ядлоўца, што рос каля самага ўзьмежку; далей за кустом ужо ішло поле з залацістым каліўём пшаніцы. Ён глянуў на гэты ядловец і неспадзявана ўспомніў настаўніка па законе боскім, патэра Шамбэлу.

Гэты патэр меў такую-ж, як гэты куст, стаўбунаватую, усю ў шышках, галаву, і ў той момант, калі ў Данэка вынікла гэтае параўнаньне, ён ужо больш не захапляўся прыродай.

* Ён заглядзеўся на фіялетавую кветку нейкага пустазельля, якое раскошна цьвіло сярод каласоў пшаніцы, і ўспомніў, што нядаўна патэр Шамбэла назваў яго гэткам-жа вась пустазельлем за тое, што ён, адказваючы на пытаньне, колькі было рымскіх пап з імем Сыкст, памыліўся нешта на тры адзінкі. Гэтае пытаньне ўласна было задана яму крыху неўспадзеўкі.

Ён якраз думаў пра тое, як бязглузда ён прайграў партыю ў більярд; каб ён не загарачыўся і апошнюю кулю біў з пальца, а ня з лёту, гэтага-б ня здарылася.

Дзіўная рэч, кожны раз, як ідзе лекцыя царкоўнае гісторыі, у галаву лезе гульня ў більярд.

У той раз, калі патэр расказваў пра тое, што папа Ськст VII больш за ўсё любіў насіць чырвоную мантыю, Данэк нечакана голасна крыкнуў: „Трэба было мне гуляць з чырвонага!“ Ну, а далей усё пайшло сваёй чаргой. Яго выклікалі да дошкі і ён стаў узмоцнена перабіраць па памяці ўсіх пап з імем Ськст.

А потым ён быў адасланы на сваю лаўку, названы ўплёвінаю і, адыхолзячы, бачыў, як патэр пасьлініў аловак і сказаў яму салодкім голасам: „Гэтая адзінка будзе шмат вам каштаваць!“

Учора патэр ізноў выклікаў яго да дошкі і папрасіў растлумачыць гістарычнае паходжаньне царкоўнага начыньня. Але з тае прычыны, што Данэк нічога ня ведаў, патэр заявіў, што ў гэтым годзе ён канчае з Данэкам усякія разрахункі і што на канчэньні навучальнага году як мае быць сквітаецца з ім. Няхай ён напіша ў часе летняга адпачынку, як яго спаткалі дома з нездавальняючай адзнакай па законе боскім! А, нарэшце, дадаў, што ён, Данэк, у клясе выконвае ролю сыроватачнае травы.

Данэк, глянуўшы вакол сябе, угледзеў жоўтую сыроватачную траву з тыповым

пахам. Ён падышоў і зьбіў палкаю першае, якое трапіла пад руку, каліва гэтае травы і пайшоў далей.

Птушкі сьпявалі весела, бо ім няма патрэбы думаць аб тым, колькі было пап з

імем Сыкст: ніякага дачынення да пап ня мелі і яшчаркі, якія зрэдку шмыгалі ў Данэка пад нагамі, калі яму траплялася ісьці з узгоркаў.

Жужалі, конікі, мурашкі мітусіліся ў траве, заяц і зайчыха гарэзавалі на палянцы, бо

яны не павінны былі думаць аб гістарычным паходжаньні царкоўнага начыньня.

Гімназісты Данэк у гэты момант быў самай няшчаснай істотай прыроды сярод усіх істот прыроды і можа праз гэта ён папусьціў кіем у вавёрку, якая, драпаючыся ўверх па хвоі, з пагардаю махала яму сваім пушыстым хвостом.

Ён падышоў да таго самага куста ядлоўцу, які сваёю формаю нагадваў галаву патэра, і зматлашыў яго ўшчэнт кіем. Пасьля гэтага ён накіраваўся ўніз, у вёску, што была відна на касабочыне.

Гэта была вельмі прыгожая вёска.

Данэк залюбаваўся на распасьцэрты перад ім малюнак з сіняватым воддаль пасам гор. Гэта было так хораша, што яму захацелася пайсьці ў піўную і заказаць сабе кубак піва і кавалак хлеба з сырам.

Калі-ж ён апынуўся ў піўной і пачаў скрыляць хлеб, мазаць яго сырам і запіваць півам, журба стала спадаць. Ён пастанавіў, што абавязкова вывучыць напамяць імёны ўсіх пап і вывучыць аб гістарычным паходжаньні ўсяго царкоўнага начыньня і, адчуўшы ўпэўненасьць у сваіх сілах, заказаў яшчэ адзін кубак піва.

Не пасьпелі яшчэ прынесці яму гэты другі кубак, як на бязьмерны жах яго ў піўную ўвайшоў патэр Шамбэла з парасонам

у аднэй руце і з плашчом, на якім была
вышыта сіняя пяцірогая зорка, бо ён быў
мальтыянцам. У другой руцэ ён трымаў
кветкі, якія назьбіраў у полі. Калі ён убачыў
Данэка, які ўстаў з-за стала і ўзмоцнена
разглядаў акно, у якое яго раптам пацягнула
кінуцца, дык прамовіў:

— Дык вось як вы, Данэк, рыхтуеце
вашыя лекцыі!

Ён кінуў плашч, капялюш, кветкі і парасон
на крэсла, сеў побач з Данэкам і сказаў:

— Дык вось як мы з вамі сустрэліся, дара-
жэнькі, прысаджвайцеся. Дзе вы былі?

— Я спацыраваў, пане настаўнік. Вельмі-ж
хораша цяпер у полі, прыгожасьць такая...—
мармытаў Данэк.

— Ды так, у полі зараз хараство,—уз-
нёсла сказаў патэр Шамбэла.—Усё, што вы
ні бачылі, усё гэта гаворыць нам пра славу
боскую, сьведчыць аб велічы яго творцы.
А што вы сабе заказалі?

— Сыр, пане настаўнік.

— Пасьля спацыру, мусіць, на вас, як на
ваўка, голад напаў. З ахвотай веру. А што,
сыр добры?

— Вельмі нават, пане настаўнік.

— Дык я сабе таксама закажу сыру. Ну,
а дзе вы былі?

— За ляском.

— За ляском вельмі хораша. Там птушкі хвалу богу пяюць, а як тут наконт піва?

— Піва даволі ніштаватае.

— Вельмі рады. Ці бачыце, Данэк, вам без дазволу дырэктара цягацца па піўных няможна і нават няможна ў ёй купляць, гэта

вы павінны ведаць з правіл навучаньня, але сённяя я вам гэта дарую.

Ён ганарыста расьсеўся за сталом, заказаў сабе сыру і кубак піва і стаў набіваць свой живот, ухваляючы ўвесь час веліч боскую.

— А ці ведаеце, Данэк, тут піва ладнае. Дайце яшчэ адзін,—загадаў ён службы.

І чым далей, тым больш прыгожым рабіўся сьвет белы для патэра Шамбэлы. Пад канец

ён ужо ня толькі дазволіў Данэку піць піва, але і сам загадаў для яго некалькі кубкаў, а калі падышоў час плаціць, дык у патэра, які ўжо быў п'яны, як зямля, ня было ні шэлегга ў кішэні, і Данэку давялося аддаць шинкару ўсе грошы, якія яму надоечы прыслаў дзядзька для разрахунку з гаспадыняю.

Затое пасья патэр паставіў яму „здавальняюча“ па законе боскім.

ХАХОЛКА

Пан Флёрант быў настаўнікам, а Хахолка — першаклясьнікам. Пан Флёрант быў выкладчыкам лацінскае мовы, а Хахолка з астатняе моцы змагаўся з лацінскаю моваю, якая здавалася яму больш страхатліваю, чым гішпанскія боты, у якіх прымушалі хадзіць у часы інквізыцыі. Пан Флёрант з пагардаю пазіраў

на распачны твар першаклясьніка Хахолкі, які ў часе лекцыі лацінскае мовы з жахам калаціўся ад першага і ад другога скланеньня. Ад трэцяга скланеньня дрыготка яго пераходзіла ў сапраўдную няспынную трасцу. Калі Флёрант пазіраў на яго, Хахолка пераводзіў свае здзіўленьня вочы на столь і прасіўся высьці з клясы. Гэтак ён рабіў заўсёды, калі да яго падыходзіла чарга здаваць заданьне. Хахолку пачынала калаціць трасца ад аднае толькі думкі пра пісьмовую працу і ён хітраваў, каб як-небудзь уцячы з клясы.

Гэта была першая пісьмовая школьная праца, калі пасья малітвы раздалі сшыткі з прыгрозай, каб ня сьпісвалі, бо тым, хто сьпіша, будзе пастаўлена недавальняючая адзнака. Рука Хахолкі як у трасцы хадзіла, але ён узяў асадку і стаў запісваць сказы, якія трэба было перакласьці. Запісваючы, ён думаў аб тым, каб не нарабіць аднолькавых з сваімі суседзьмі памылак і не атрымаць за гэта недавальняючай адзнакі. Ён пісаў першае слова на чарнавік і спатайку пазіраў на свайго суседа Батэка, які таксама ня меў асаблівых здольнасьцяў у лацінскай мове. Позірк на работу суседа пераканаў Хахолку, што справы Батэка таксама кепскія, бо Батэк разумеў у лацініцы столькі-ж, колькі і ён. Хахолка спалохаўся і перавёў сваё засмучонае вока на малюнак, дзе былі нама-

лёваны руіны Троі, а потым на выратавальны ключ ад прыбіральні, які вісеў на сьцяне. Накштальт таго, як у даўныя часы злачынцы шукалі ратунку ад пагоні за сабою ў царквох, так і Хахолка ратаваўся тым, што хаваўся ў прыбіральню, махаючы рукой на клясычную адукацыю.

На школьнай дошцы красаваліся мудрыя выслоўі: „Стол няшырокі і нявысокі“, „Пятка—цела частка“, „Пяхотнік ёсьць воін“, „Маці—гэта не сястра“, „У Рыме было многа дамоў“, „У садзе ёсьць дрэвы“ і іншыя да таго падобныя ісьціны. Хахолка засеў у прыбіральні, у гэтым храме ўсіх тых першаклясьнікаў, з якімі кпіць доля. Ён уважаў за лепшае адседзец там да канца лекцыі—няхай яго сшытак застанецца чыстым, бяз ніводнае памылкі супроць правіл граматыкі і нават супроць духу лацінскае мовы. А калі няпамяткі настаўнік запытае, чаму ён нічога не пераклаў, дык Хахолка цьвёрдым голасам адкажа:

— Я-ж усю лекцыю праседзеў у прыбіральні.

А калі-б настаўнік надумаў ня верыць яму, дык ён прывядзе яго ў прыбіральню і пакажа на дошцы надпіс: „Вацлаў Хахолка, 16/XI“. Ён напісаў гэтыя словы вялікімі літарамі і засеў у сваім прытулку, хаця і ня зусім спакойна, але ўсё-ж больш ці менш трывала.

Раптам нехта прабег па калідоры, грукнуў
у дзьверы і гукнуў:

— Хахолка, ідзі на заняткі.

— Не магу,—адказаў Хахолка.

І ня глядзячы на тое, што прыходзіў ужо
чатырнаццаты пасланец, Хахолка ня зрушыўся
з месца і ўсё, як сядзеў, так і сядзеў
з упэўненасьцю, што гэтым „не магу“ ён
змога зламіць упартасьць настаўніка.

Вайна была абвешчана.

Праз пяць мінут пятнаццаты пасланец зноў ішоў да апошняга прытулку першаклясьніка Хахолкі і, грукаючы ў дзьверы, крычаў:

— Табе загадана ісьці на лекцыю!

— Не магу,—зноў адказаў Хахолка, на гэты раз так горда, як адказваў Леанід у Тэрмопілях пасланцом пэрсызкага цара. Зноў запанавала ціша. У змрочным калідоры гімназіі кожны крок разьлягаўся гулкім рэхам. Хахолка лічыў сэкунды і налічыў іх пад шэсьцьсот, што павінна было скласьці каля дзесяці мінут, якія прайшлі пасья апошняга загаду настаўніка Флёранта.

Потым пачулася цяжкая хада і стук у дзьверы. Хахолка спалохаўся.

— Хахолка, вылазьце адтуль. Вы-ж ня выканаеце пісьмовае працы.

Гэта быў голас настаўніка Флёранта, голас строгі і прыгрозьлівы, голас жорсткага чалавека, які прагне нявіннае дзіцячае крыві першаклясьніка.

— Я не магу, пане настаўнік,— зазьвінеў дрогкі і ціхі голас Хахолкі.

— Я загадваю вам высьці.

Жорсткае змаганьне пачалося ў душы Хахолкі, але дух супраціўленьня перамог.

— Я нізавошта не магу,— сказаў ён цьвёрдым голасам.

— Дык вы ня хочаце выходзіць?

— Я не магу!..

Пан Флёрант пабег у габінэт дырэктара.

— Пан дырэктар, адзін вучань, Хахолка, ад першае пісьмовае працы схваўся ў прыбіральню, сядзіць там цэлую гадзіну і ня хоча выходзіць.

Дырэктар устаў, вочы яго загарэліся гнева: абодва яны пайшлі да сховані Хахолкі.

Спачатку застукаў пан Флёрант.

— Хахолка, заўважце тое, што тут дырэктар. Вылазьце з прыбіральні.

— Слухайце, выходзьце, — сказаў дырэктар, — не супярэчце, будзе горш. Дзе вы жывеце?

— Вонская вуліца, дом № 5, пан дырэктар.

— Маці ў яго служанка, — заўважыў настаўнік.

— Слухайце, Хахолка, — пачаў улашчваць дырэктар. — Ваша маці служанка, і вы, заместа таго, каб парадаваць вашую бедную маму добрай адзнакай па лацінскім укладаньні, сядзіце ў прыбіральні. Хіба-ж вам не шкада вашае мамы? Даволі, я загадваю вам вылезьці і брацца за справу.

— Я не магу, я яшчэ не магу!

— Ня зьдзекуйцеся над намі, а то вас запішуць ў чырвоны журнал.

— Не магу!

— Вам будзе зьніжана адзнака па паводзінах.

— Я не магу!

— Вы будзеце выключаны з гімназіі.

— Я не магу!

У настаўніка заблішчэлі вочы. Дырэктар разьюшыўся. Абодва сумеснымі сіламі націснулі на дзьверы прыбіральні. Гэта была адважная атака і Хахолка, прыслухаўшыся да іх

намаганьняў, упёрся ў дзьверы, каб перашкодзіць ім. Але ўсе намаганьні яго былі марныя. Флёрант з дырэктарам націснулі на дзьверы так, што выламалі іх, яны ўварваліся ў сярэдзіну. Але яны там нікога не найшлі. Каб ня трапіць жывому ў іх рукі і каб ня пісаць укладаньняў, Хахолка, пачуўшы трэск

дзвярэй, старчма галавой кінуўся ў дзірку прыбіральні.

— Гэта для яго найлепшае выйсьце,—сказаў настаўнік Флёрант,—інакш ён нарабіў-бы шмат грубых памылак ва ўкладаньні.

А дырэктар гукнуў у тую яму, якая праглынула адважнага супраціўніка:

— Хахолка, пакідаю вас на шэсьць гадзін у карцары.

КАЗА І ЎСЕМАГУТНЫ БОГ

Вялікі і Малы Караджы-
нач! Дзьве вёскі, падобныя
па сваіх інтарэсах і розныя
па сваёй сутнасьці! Справа
ў тым, што Малы Кара-

джынач ляжаў у Сэрбіі, а вялікі—у Турцыі. Насельніцтва гэтых абедзьвюх вёсак, размешчаных у горнай мясцовасьці, з усяе моцы пляся, каб як прахарчавацца. Галоўнай крыніцай іх існаваньня былі авёс ды лёгкія горныя козы.

Калі сяляне прадавалі коз, то ў Малым Караджыначы рабілі гэта для таго, каб заплаціць падаткі сэрбскаму каралю, а ў Вялікім—каб заплаціць дзесяціну падышаху. Гэта было ўсё адно. Розьніца была толькі ў найменьні. Праваслаўных садзілі ў вастрог за нявыплату падаткаў, а магомэтан—за нявыплату дзесяціны.

У Малым Караджыначы на царкве жаўцеў пазалочаны таннаю пазалотаю крыж і такою-ж пазалотаю быў вызалачаны паўмесяц, які тырчэў на мячэці Вялікага Караджыначу. І крыжамі і паўмесяцамі гандляваў купец-армянін, які жыў недалёка ў адным з прымежных гарадкоў. Калі аднойчы туркі пабялілі сваю мячэць, праваслаўныя таксама сваю царкву вымазалі белаю вапнаю. І ў той час, як праваслаўныя званілі ва ўсе званы, на другім баку мула намагаўся перакрычэць звон: „Алах ёсьць алах“, „Вялікі алах“.

А калі мула Ізрым канчаў свае заклікі і злазіў з мінарэту, дык, закурыўшы люльку, ён ішоў пагутарыць з праваслаўным папам Богуміравым. Звычайна яны сыходзіліся каля

вадаспаду, які адмяжоўваў Османскую імперыю ад каралеўства Сэрбскага.

Поп Богуміраў таксама курыў люльку. Ён гутарка пачыналася звычайна спрэчкамі пра бога.

Потым тон размовы спадаў, і алах і ўсемагутны бог адступалі назад, даючы дарогу ня менш жывому пытаньню аб козах.

Справа ў тым, што абодва служкі боскія займаліся гадоўляй коз і кожны выстаўляўся сваімі посьпехамі. Можна яно было так, што ў іх уяўленьні гэтыя козы ня былі звычайнымі козамі, а магомэтанскімі і хрысьціянскімі козамі.

— Мае козы сыцейшыя за тваіх,—выхваляўся поп.

— Сыцейшыя? Скажы мне, на ласку, дзе ты бачыў гэткую, як мая Міры, ну, гэтую чорную, ведаеш? Якая-ж яна прыгожая! Рогі ў яе, як у вэнгерскае каровы. Гэта было чыстай праўдай. Ад казы Міры пайшлі маладыя козы—і ўсе адна за адну ладнейшыя.

Мула Ёзрым казаў, што ў яе вочы прыгажэйшыя, як у дачкі старасты—Кюлют. Калі ён быў у больш узьнятым настроі, дык нават сьцьвярджаў, што ў гэтую казу перасялілася душа аднае гуры, якая была ў пасланстве прарока Гаўрылы.

І вось якраз па гэтай казе і сумаваў поп Богуміраў. З гэтай казой ён падняў-бы завод

свае чарады, якая цяпер пасьвілася на горах і то зьнікала за вялікімі каменнымі глыбамі, то зноў зьяўлялася на парослых убогай расьліннасьцю шэрых кручах, шчыплючы траву.

Вадаспад шумеў. Вось над Балканамі забліскацелі першыя зоркі.

— Слухай, мула,—сказаў поп Богуміраў,—твая Міры не такога ўжо хараства, але маёй чарадзе яна магла-б спатрэбіцца. Ці бачыш, мая лепшая каза па волі боскай здохла. Пад густ прышлася госпаду богу...

Поп перахрысьціўся.

— Вялік алах!—выгукнуў мула,—мая каза непрадажная.

— Слухай, мула,—стаяў поп на сваім,—твой алах не такі вялікі, як праваслаўны бог. Ці рабіў ён якія-небудзь цуды? Ці пасылаў ён вам цудатворцаў? Мой бог, напрыклад, можа па сваёй волі боскай зрабіць з мяне цудатворцу, тады як ты на ўсё жыцьцё застанешся няверкам, бусурманам. Я, з ласкі боскае, магу ўваскрашаць мёртвых, а ты да самае сьмерці будзеш раўсьці з мінарэту: „алах ёсьць алах“ і круціцца на месцы, як хворая на матыліцу каза.

Гэта закранула Ёзрыма.

— Ну і дурная-ж твая душа!—выгукнуў ён.—Наш Магомэт назнарок забараніў уваскрашаць мёртвых. Ваш бог нават і мёртвым не дае спакою! Вось што, калі ты мне ўра-

чыста заявіш, што ня здолееш уваскрашаць мёртвых, дык я прадам табе сваю казу Міры.

Поп ўзяўся шчыра думаць: з аднаго боку каза Міры—об'ект яго палкіх жаданьяў, з другога—ён павінен перад гэтым бусурманам нечага зракацца.

Тымчасам мула спакойна, як і раней, усё пыхкаў люлькаю. Сіняваты дым падымаўся ў прыцемках ночы над далінай. У душы папа ішло вялікое змаганьне—браліся загрудкі адданасьць козам з адданасьцю ўсемагутнаму богу.

— Мула Ізрым, бедны, няверны чалавек,—нарэщце, адважыўся поп,—я дапускаю і нават сьцьвярджаю, што я не магу, нават, каб і бог так хацеў, уваскрашаць мёртвых. Што-ж ты з мяне возьмеш за гэтую казу?

Пачаўся бясконцы торг. Мула хацеў за сваю казу Міры пару іншых коз і на прыдачу сотню піястраў.

Поп даваў адну казу і пяцьдзесят піястраў, а потым набавіў яшчэ пяцьдзесят з умоваю, што алах зусім не алах.

— Алах—зусім не алах,—паўтарыў мула, і дадаў,—таму што пяцьдзесят піястраў грошы зусім немалыя.

Так поп Богуміраў купіў казу у мулы Ізрыма.

*

На другі дзень казу Міры прывялі да папа. Быў ясны сонечны дзень, як звычайна на Балканах перад восеньню.

У такі час чалавеку робіцца радасна. А асабліва радасна было папу Богуміраву, бо

ён вёў на повадзе свой новы здабытак—казу Міры, вёў яе ад вадаспаду ўгару да калодзежу, што на вяршыні Мэгадышта. Пры гэтым ён быў у вясёлым настроі.

Прышоўшы да калодзежу, ён акнуў у яго купленую ў Ізрыма казу і сьпяваў „Госпадзі памілуй!“ І хоць каза была куплена шляхам зрачэньня ад усемагутнага бога,—яна не павінна была заставацца мусульманкай.

І поп Богуміраў ахрасьціў мусульманскую казу, ня глядзячы на тое, што яна заўзята брыкалася.

ЗЬМЕСТ.

	<i>Стар.</i>
Прадмова	3
Цьвёрдая скура	5
Боская ласка	12
Хахолка	20
Каза і ўсемагутны бог	28

ЦАНА 22 нап.

495

